

УДК 021:316.42(477)

*Яворська Т. М., канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри інформаційних систем управління,
Донецький національний університет імені Василя Стуса*

ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Анотація. У тезах розглянуто сучасний стан бібліотек України в умовах трансформаційних процесів інформаційного суспільства. Акцентовано увагу на проблемах і викликах, що стосуються бібліотек, та наведені кроки для їх розв'язання. Підкреслено необхідність стратегічного розвитку бібліотечної сфери для забезпечення її сталого функціонування в сучасному соціокультурному середовищі.

Ключові слова: бібліотеки, проблеми бібліотечної галузі України.

Вступ. Сучасні бібліотеки як базовий елемент культурної, наукової, освітньої, інформаційної інфраструктури країни є важливими соціокультурними установами, які пропонують послуги для навчання, роботи, дозвілля. Нині публічні бібліотеки це соціальні простори, центри культурного життя, що об'єднують місцеву громаду та забезпечують інтелектуальні й культурні потреби відвідувачів відповідно до вимог сучасного інформаційного суспільства.

Основний текст. Сьогодні Україна переживає складні часи. Це пов'язано із повномасштабним вторгненням і воєнними діями, що тривають четвертий рік і негативно впливають на всі сфери життєдіяльності країни. Бібліотечна галузь не є винятком, бібліотечні інституції нині мають низку проблем і викликів, що негативно впливають на їх функціонування і розвиток.

Важливо зазначити, що нині спостерігається тенденція, за якою бібліотеки стають багатофункціональними інформаційними центрами. Поліфункціональність бібліотечної діяльності є ключовим фактором у сучасному світі, що швидко змінюється. Щоб залишатися актуальними, бібліотеки адаптуються до викликів, оновлюють свої функції, формуючи нове мислення та нові підходи до традиційної роботи, впроваджуючи інновації та покращуючи технологічні процеси.

Аналіз, що був проведений під час реалізації проєкту «Rapid Expert Support for Culture and Media Policies in Ukraine (RES-POL)», уможливив визначити вагомі питання політики підсектору «Бібліотеки» із сектору «Мистецтво», показав реальний стан галузі сьогодні, виокремив конкретні проблеми та виклики для бібліотек України. Проєкт RES-POL здійснював «Центр “Регіональний розвиток”» Агенції економічного розвитку за фінансової підтримки Європейського Союзу. Тривалість проєкту RES-POL – від січня 2024 до червня 2025 року.

Методологія проєкту передбачала виконання завдань:

- проаналізувати 10 істотних питань розвитку культури у межах проєкту й описати їх у базових звітах;
- напрацювати й описати у стратегічних брифах пропозиції політик щодо вагомих проблем секторів та 10 важливих питань розвитку культури;
- розробити секторальні стратегії і операційні програми для секторів у межах проєкту та дорожні карти їх втілення;

- напрацювати зміни до кількох нормативно-правових актів та/або розробити концепції пілотних проєктів, щоб впровадити створені у проєкті політики;
- проаналізувати європейський досвід планування та впровадження політик, оцінити деякі з них у сфері культури України та оцінити інституційну спроможність відомств у сфері управління Міністерства культури та інформаційної політики.

За результатами проведеної роботи було підготовлено аналітичну записку «Істотні питання політик: бібліотеки», метою якої було визначити істотні питання політики підсектору «Бібліотеки» із сектору «Мистецтво».

Як зазначено в документі: «Істотні питання політики – це виклики та проблеми, з якими стикаються заінтересовані сторони, які заважають розвиткові підсектору і щоб розв’язати які, можливо, необхідне втручання на рівні держави» [1].

Проведене дослідження виявило головні проблеми в бібліотечній галузі України за ступенем їх істотності, а саме:

- загроза втратити об’єкти документальної спадщини;
- зниження кадрового потенціалу бібліотек;
- незадовільний стан формування бібліотечних фондів;
- низький рівень матеріально-технічного забезпечення та ІТ-інфраструктури;
- безсистемне скорочення мережі публічних бібліотек [1].

Кожна із названих вище проблем галузі має свої корені, пояснення та причини. Також за кожною проблемою виокремлено переліки істотних питань, які потребують особливої уваги зі сторони держави. Втім, як зазначається у документі, в процесі формування та реалізації державної політики бібліотекам приділялася помітна увага лише упродовж першого десятиліття після відновлення незалежності України. У той період було ухвалено закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (1995 р.), реалізовано низку державних програм, у тому числі й галузевих: Програма збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000–2005 роки, затверджена постановою КМУ від 15.09.1999 № 1716, Програма поповнення бібліотечних фондів на період до 2005 року, затверджена постановою КМУ від 01.07.2002 № 900. На їх виконання із державного та місцевих бюджетів виділяли асигнування.

На жаль, далі бібліотеки поступово зникали із програмних документів державної політики або заходи щодо них мали декларативний характер і у підсумку вони не виконувалися. Усі документи державної бібліотечної політики останніх 15 років не були реалізовані. Основною причиною є бездіяльність відповідних центральних органів виконавчої влади та неспроможність забезпечити хоча би часткового бюджетного фінансування на розв’язання головних проблем галузі [1].

Очевидно, що першопричиною кризового становища вітчизняної бібліотечної галузі є багаторічне ігнорування центральними органами виконавчої влади своїх функцій у сфері культури із реалізації державної бібліотечної політики.

Також на кризовий стан галузі впливають постійна реорганізація центральних органів виконавчої влади у сфері культури: Міністерство культури і туризму України (2005–2010 рр.); Міністерство культури України (2011–2019 рр.); Міністерство культури, молоді та спорту України (2019–2020 рр.); Міністерство куль-

тури та інформаційної політики України (від 2020-го); Міністерство культури та стратегічних комунікацій України (2024 р.). Не менш важливими проблемами теж є постійна зміна персоналу, відповідального за формування та реалізацію бібліотечної політики в центральних органах виконавчої влади у сфері культури; втрата інституційної пам'яті внаслідок ліквідації 2019 року Міністерства культури України; системне недофінансування бібліотечної галузі.

Отже, в аналітичній записці констатовано, що бібліотечна система має низку серйозних проблем, які виникли та не розв'язувалися десятиліттями, а з початком повномасштабного вторгнення Росії лише загострилися. Для розв'язання цих проблем запропоновано ряд важливих пропозицій, зокрема:

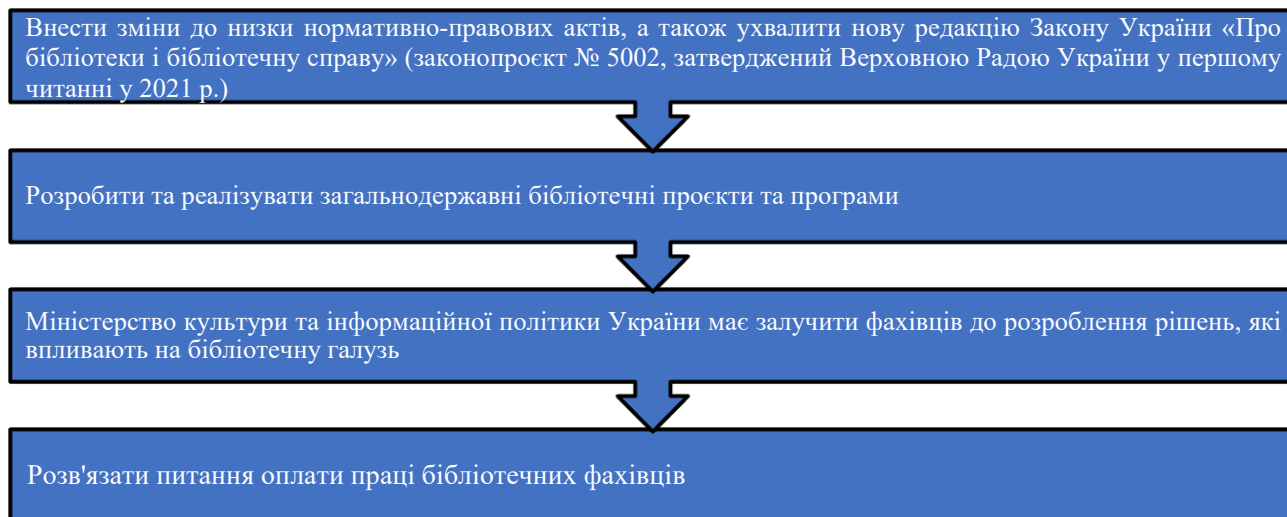

Рисунок 1 – Пропозиції щодо розв'язання основних проблем бібліотечної галузі

Кожна із перелічених вище узагальнених пропозицій має конкретизовані кроки для їх втілення. І лише поступальний характер розв'язання зазначених проблем дасть змогу бібліотекам подолати сучасні виклики, задля того, щоб бібліотечні інституції відповідали вимогам інформаційного суспільства, сприяли розвитку інформаційної та мовної культури суспільства, патріотичного, правового та екологічного виховання, формування стійкого інтересу до вивчення та розуміння національної історії та культури для спілкування та культурних заходів, сприяли формування нації, яка читає і мислить.

Висновки. Отже, бібліотеки України, вся бібліотечна галузь переживає складні часи. Перш за все на державному рівні важливе розуміння, що без сучасних бібліотек неможливий сталий розвиток демократичного громадянського суспільства, дотримання прав і свобод людини, примноження людського капіталу країни.

Список використаних джерел

1. Істотні питання політик: бібліотеки Аналітична записка 2024. *RES-POL*. URL: https://www.ppv.net.ua/uploads/work_attachments/RES-POL_Libraries_2024.pdf (дата звернення: 20.10.2025).

2. *RES-POL* назвав найважливіші проблеми у секторі книговидання і літератури. *Читомо*. Культура читання і мистецтво книговидання. 20.03.2025. URL: <https://chytomo.com/res-pol-nazvav-najvazhlyvishi-problemy-u-sektori-knyhovydannia-i-literatury/>